

СТАНОВЛЕННЯ ПАРАДИГМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

В статті розкрито об'єктивна необхідність побудови вітчизняної системи підприємництва на основі фундаментальних положень економічної теорії еволюційного розвитку суспільства, в центрі якого знаходиться підприємництво. Доведено, що основні параметри сучасної економіки України свідчать про рецесивний стан підприємництва, яке відображає стійкі тенденції зниження ентропії економічної системи. Зроблено висновок, що кардинальна зміна економічних координат розвитку підприємництва можлива лише на принципах інноваційної імперативності й авторитарних механізмів у економічній політиці держави.

The objective necessity of construction of the domestic system of enterprise on the basis of fundamental positions of economic theory of evolutionary development of society in the centre of which there is an enterprise was exposed in the article. It is proved that the basic parameters of modern economy of Ukraine testify to the recession state of enterprise which represents the proof tendencies of decline of entropy of the economic system. A conclusion was done, that cardinal changes of economic coordinates of development of enterprise possible only on principles of innovative imperativeness and autocratic mechanisms in the economic policy of the state.

На рубежі століть однозначно затвердився основний принцип забезпечення конкурентоспроможності держав у глобальній економіці – це формування умов для організації й реалізації амбітної інноваційної політики. Сьогодні тільки така політика забезпечує конкурентні переваги і лідерство у системі міжнародного розподілу праці. Життя за сценарієм «365 днів проїдання бюджету одного року» не тільки безперспективне, але і принизливе для країни, яка так голосно заявляє про своє прагнення до європейських і світових цінностей. При цьому ясно, що мова йде про вищі досягнення цивілізації в організації суспільного устрою, фундаментом якого є економічний механізм, чия постійна досконалість забезпечує динамічний розвиток і прогрес суспільства. Останнє ніяк не може бути забезпечене популістською економікою проїдання з орієнтирами на миттєву (помилкову) ефективність. З огляду на загальні макроекономічні передумови становлення та розвитку підприємництва у якості провідника економічної еволюції суспільства виникає низка проблем щодо оцінки інноваційного або хоча би масштабного інвестиційного процесу розвитку вітчизняної економіки. Метою проведення економічного аналізу є наступне: визначити тенденції, що відбуваються в сфері інвестиційних та інноваційних процесів у реальному секторі економіки України; оцінити базові технологічні уклади, на які спирається вітчизняна економіка, та їх критичну межу ефективності; відповісти на питання: чи не є показники зростання української економіки показниками динаміки «смертності» суспільства, яке базує свою економіку на есхатологічних технологічних укладах.

Ефективна економічна політика неможлива без опори на фундаментальну економічну теорію – це аксіома сучасного державного управління. Це обумовлює необхідність визначення макроекономічних чинників становлення та розвитку ринкової моделі економіки у їх детермінованій взаємозалежності, що постулюється економічною наукою та підтверджується світовою практикою. Без цього еволюція до ринку може не відбутися взагалі. За словами д.е.н. І.В.Сороки: «Тільки дилетанти не знають, що немає нічого більш практичного, ніж добра теорія. Проте в управлінні вітчизняною економікою таких дилетантів більше, ніж хотілося мати. Ось й видираємося тернистими стежками перетворювань, по суті, тільки добре апробованим нами «методом тику». Звідси наші прорахунки» [7].

Історія економічного розвитку цивілізації у минулому столітті однозначно затвердила необхідність існування розвинутої системи підприємництва як головного чинника прогресуючої еволюції національних та світової економічних систем, а підприємців – в якості провідників цієї еволюції. Це визначило підприємництво як феномен людської історії, який є сплетінням складних, багатоаспектних явищ соціально-економічного, правового й психологічного характеру. Світовий досвід засвідчує, що саме підприємницький сектор є надійною основою, головним структуроутворюючим елементом конкурентного ринкового середовища, важливою рушійною силою розвитку економічної системи.

Розбудова національної моделі ринкового господарювання будь-якої країни – це складний процес формування конкурентоспроможної економіки. Але при цьому слід чітко уявляти, що сам собою механізм конкуренції не пояснює причин еволюційного саморозвитку економічної системи. Якщо законодавчо-нормативні акти, які приймаються у державі, акцентовані лише на формуванні рівноправних умов конкуренції між агентами підприємницького середовища, вони не забезпечать у довгостроковій перспективі очікуваного прогресу еволюційного розвитку національної економіки. Історичний досвід розвитку цивілізації у минулому столітті однозначно засвідчив, що ринок і конкуренція не є ні панацеєю, ні парадигмою, що забезпечують ефективність державної економічної політики. Потужні ефекти економічного росту, які продемонстрували у другій половині минулого сторіччя країни ЄС, Японія, Південна Корея, нові індустріальні країни східної Азії, сучасний Китай, Індія та Бразилія, відбулися тому, що державна

економічна політика у цих країнах базувалася на створенні перманентних преференцій у підтримці та стимулюванні науково-технічних процесів з подальшою комерціалізацією їх результатів системою підприємництва як на внутрішньому, так і, що найголовніше, на зовнішніх ринках. Ринок і конкуренція при цьому використовуються як необхідні інструменти у реалізації державних програм стратегічного розвитку країн.

Конкуренція, і це беззаперечно, є мотором ринково орієнтованої економіки, розвиток якої відбувається в умовах протидії двох суперечливих тенденцій: тенденції щодо досягнення стану рівноваги у економіці та тенденції підприємців щодо максимізації прибутків і мінімізації витрат, що є передумовою збування досягнутої рівноваги у певний період часу. Але при акцентуванні на описі лише кількісної сторони динаміки макроекономічних показників економічного розвитку не відображаються якісні зрушення в економічному розвитку та, головне, залишаються без пояснень першопричини переходів до нових, вищих технологічних устроїв в межах домінуючих загальних економічних законів ринкової економіки. Тобто конкуренція залишає без відповіді питання, в чому полягає сутність механізмів підприємництва щодо якісних зрушень в економічному розвитку. В свою чергу, механізми підприємництва реалізуються за умови створення ефективної системи підприємництва відповідно до основних макроекономічних передумов її виникнення, які постулюються економічною наукою.

Головною передумовою, що пояснює іманентний механізм еволюції будь-якої системи (в тому числі і економічної), яка має здатність до самовідтворення, мультистабільності, конкуренції і відбору, є її спроможність відтворювати альтернативні можливості розвитку, які під час апробації свого місця в системі на виживання або зникають, або визначають напрями подальшої прогресуючої еволюції всієї системи. В економічних системах відтворення альтернативних можливостей здійснюється людьми, які займаються підприємництвом в умовах конкуренції і відбору. Проте, одна окрема альтернатива (мутація), як правило, означає скоріше погіршення, ніж поліпшення системи в сенсі еволюції. Як мітко підмітив А.Маршалл: «...ніщо з перших кроків прогресу не може зламати примітивну звичку вважати ініціатора будь-якого нововведення нечестивцем або ворогом» [2]. Як тільки виникає сприятлива можливість розповсюдження мутацій в економіці і вона посилюється, то еволюція робить крок вперед. Такі сприятливі можливості в економіці називаються інноваціями.

Другою передумовою, що пояснює дію механізмів підприємництва на еволюційні зрушення економічної системи, є особливий характер економічної поведінки провідників інновацій – підприємців-новаторів, котрі своїми технологіями і продуктами викликають нові споживання, ламають традиційно складену структуру попиту і пропозиції (рівноважну), міняють структуру цін, руйнують традиційно складену економічну систему й одночасно створюють і формують нові системні структури. Все це виводить на перший план нерівноважні економічні процеси, а при появі великої кількості нових підприємницьких структур на мікроекономічному рівні народжується якісно своєрідний прояв цих процесів на макроскопічному економічному рівні. За таких умов система набуває ознак дисипативності, завдяки чому еволюція набуває творчого і стрибкоподібного характеру у певний дискретний момент часу.

Третьою передумовою, що визначила інноваційний характер економічної еволюції, стала поява підприємств як організаційно-виробничих форм структурних новоутворень на мікроекономічному рівні (це дисипативні ознаки нової системи [підприємництва], що народжувалася), які іманентно відповідають ключовим ознакам технологічного укладу. Підприємства, які дуже швидко набули великих розмірів, по-суті, стали провідниками розповсюдження та ствердження ринкових відносин на базі нової економічної парадигми – інноваційного розвитку цивілізації. Саме на цих підприємствах формуються зміни щодо переходів до нових технологічних укладів розширеного відтворення суспільного виробництва. Роль великих підприємств залишається домінуючою у загальній системі підприємництва; найпотужніші з них опанували п'ятий технологічний устрій та розвивають базу для масштабного переходу світової економіки до шостого технологічного укладу, який, за прогнозами, має в основі бути сформованим до 2030-2040 років. При цьому сьогодні є певні науково-технічні ознаки, що серцевиною, ключовими чинниками шостого укладу стануть нанотехнологічні компоненти.

Четвертою передумовою ефективного впливу підприємництва на процес економічної еволюції є наявність у економічній системі опонентів підприємців-новаторів. Феномен підприємництва пов'язаний з одним із базових постулатів еволюційної економіки – конкуренцією між новаторами і консерваторами як основою економічного розвитку. Саме конкуренція є дієвим механізмом розповсюдження досягнень новаторів підприємцями-консерваторами. Останні, екстраполюючи новітності у загальну економічну систему, виводять її на вищий інноваційний рівень, що, по суті, і є процесом наростання еволюційної складності і різноманіття економічної системи. Це відбувається у процесі комерціалізації новацій, які супроводжуються їх поширенням у економічному середовищі. Цей процес відомий в економіці як процес інноваційної дифузії, або інноваційної імітації, оскільки освоєна і розповсюджена інновація з новини перетворюється у навик.

П'ятою передумовою інноваційно спрямованого підприємництва є орієнтація підприємців-новаторів на додатковий (надмірний або понадмірний) прибуток. Досягається це шляхом розширення ними своїх виробництв, зростання їх попиту на додаткову сировину, матеріали, техніку та технології, формування ними

нових вимог до якісних характеристик засобів виробництва, передусім з точки зору їх інноваційності. Тобто, новатори збудують сталу, традиційну, врівноважену кон'юнктуру всіх без виключення інвестиційних ринків. Принципово руйнується підприємствами-новаторами і традиційний ринок праці. Це пов'язане як з їхньою потребою залучити у виробничий процес додаткову робочу силу, так і з потребою у новій якості самої робочої сили, зокрема з точки зору її відповідності інноваційним вимогам виробництва. Останнє вимагає руйнування традиційної системи підготовки кадрів і створення нової системи професійної підготовки. У цілому це руйнує всю стару і створює нову загальну систему освіти в економічній системі.

Вказані передумови носять суто економічний характер, їх поява та подальший розвиток відображають базові зміни, що відбуваються в економічній системі. Проте в останні півстоліття чітко визначилися необхідні та обов'язкові передумови щодо інноваційно спрямованого розвитку підприємництва надбудовного змісту. Це пов'язано з процесом конвергенції організації економічної системи, заснованої на принципах вільного ринку, з механізмами державного її регулювання.

Шоста (надбудовна) передумова полягає у спроможності та готовності державного управління спрямовувати розвиток суспільства у форматі безупинної інновації. Ринок сам собою не є каталізатором інновації та її безупинної подальшої дифузії, як стверджує лінійно-рівноважний підхід, не викликає автоматично підвищену дослідницьку й інноваційну діяльність. Безупинна інновація в умовах глобальної конкуренції досягається за умови активної участі держав за допомогою ухвалення програм і проведення політики розвитку інноваційного підприємництва. По суті, безупинна інновація – це динамічна стабільність запущеного інноваційного підприємництва, основою якого є освоєння і утримання набутої технічної переваги. Якщо в першій половині ХХ століття зародження і становлення інноваційної економіки пройшло під впливом ринкових чинників, то друга його половина, особливо в період Другої Світової війни і після її закінчення, відбувалася під наростаючим впливом державного регулювання процесами інноваційної динаміки як парадигми економічного розвитку. Це означало перехід до «змішаного» варіанту управління економікою, тобто шляхом використання ринкових і державних механізмів впливу на формування та розвиток інноваційної економіки, поєднання зусиль уряду та підприємства у цьому напрямку.

Останньою (сьомою) передумовою ствердження інноваційної парадигми розвитку суспільства є здатність держави, спираючись на власні автократичні важелі, забезпечити бюджетну дистрибуцію на користь інноваційним процесам та створити для цього преференційовану мережу кредитної підтримки з боку інших інституціональних інвесторів та комерційних банків. Це економічна аксіома й одна з найважливіших умов економічної еволюції. В економіці постіндустріальних країн, що еволюційно розвивається, нові гроші прямують, в першу чергу, до новаторів. Ці гроші покривають витрати еволюційної інфляції, за допомогою якої новатори відбирають певну частку ресурсів у консерваторів, і, частково, інвестиційні витрати, пов'язані з розвитком нових виробництв. Без емісії грошей новатори просто безсилі вирішувати свої завдання.

Сучасні тенденції глобалізованого світу все більше свідчать про важливість прискореної інновації, без якої вже важко утримати лідерство та неможливо підтримувати динамічний баланс суспільства: традиційний або статичний баланс звичними методами вже не зберегти, а динамічний баланс вимагає безупинного розвитку. Це пов'язане із сутністю інновації, яка не задовольняє потреби, а їх створює. Створюючи нові (невідомі для гомеостазу економіки) потреби, інновація тим самим є прискорювачем, що задає швидкість для сходження економічної системи до вищих еволюційних форм (нових технологічних укладів). Тобто не ринкова економіка визначає темпи інновацій, а навпаки, інновація – той чинник, який визначає темпи зростання економіки.

Прагнення до встановлення ринкової рівноваги об'єктивно приводить у дію консервативні ринкові механізми, які забезпечують суспільству відносну динаміку росту обсягів виробництва споживчих товарів та послуг на основі їх стійкого повторення або імітації як за кількісними, так і за якісними параметрами. Для інноваційної економіки такий стан є протиприродним, оскільки інновація за притаманною їй природою зневажає виробництва, що склалися, розриває суспільні і просто людські відносини без будь-якої уваги до придбаних, «кровних» прав, власності і таке інше. Якщо економічна діяльність – це алгоритм повторення або зміни досягнутих навиків, то інновація – це алгоритм зміни змін.

Тому справжня, а не уявна інновація – це процес часто вельми хворобливий як для новатора, так і для суспільства, оскільки вона руйнує сформовані інституційні інфраструктури суспільства. І хоча це болочий процес, він є єдиним цивілізаційним засобом прогресивного переформатування суспільства. З погляду інновації все застаріле – не просто скам'янілості, але і живий організм суспільства, що активно чинить опір. Тому не тільки традиційна економіка, але і культура, і суспільство у цілому, чинять опір спробі змінити стосунки, що склалися, протидіють новинам, тобто нарощеній, збільшеній силі інтелекту, прагнучій знову-таки зробити вплив на все суспільне середовище [13].

Останні два десятиліття минулого сторіччя пройшли під знаком ствердження інновації, яка придбала ранг загальносуспільної філософії у процесі вибору шляхів еволюційного розвитку як країнами-лідерами, так і світовою спільнотою в цілому. Це означало, що провідні підприємства і уряди країн світу зрозуміли, що усвідомлений саморозвиток шляхом форсованої інновації в суспільстві, яке, як правило, опирається змінам, є не що інше, як суспільно-технічна еволюція цього суспільства, еволюція людського

інтелекту, когнітивний розвиток. Виявилось, що необхідно чітко відрізнити рутинну діяльність як самовираження гомеостазу і самозбереження від творчої діяльності як порушення гомеостазу на користь саморозвитку.

У форматі вишевикладеного оцінемо гомеостаз вітчизняної економіки з точки зору наявності інноваційних координат розвитку.

За роки незалежності в Україні у багатьох нормативно-правових та офіційних документах визначені наукові, науково-технічні та інноваційні пріоритети розвитку. Але дійсні пріоритети визначаються не цими переліками, а виявляються у державній бюджетно-фінансовій дистрибуції щодо конкретних технологічних проривів, які забезпечують становлення та подальше домінування нового технологічного укладу. Проте сьогодні в Україні майже 70% витрат на науково-технічні розробки доводиться на IV і лише 23% на V технологічний устрій, 60% інноваційних витрат – на IV технологічний устрій, 30% – на III, а на V – лише 8,6%. Крім того, 75% інвестицій прямує в III устрій і лише 20% і 4,5% – в IV і V технологічні устрої, відповідно. У технологічній частці капітальних вкладень (технічне переозброєння і модернізація) домінує III технологічний устрій – 83%, і лише 1% доводиться на IV устрій [11].

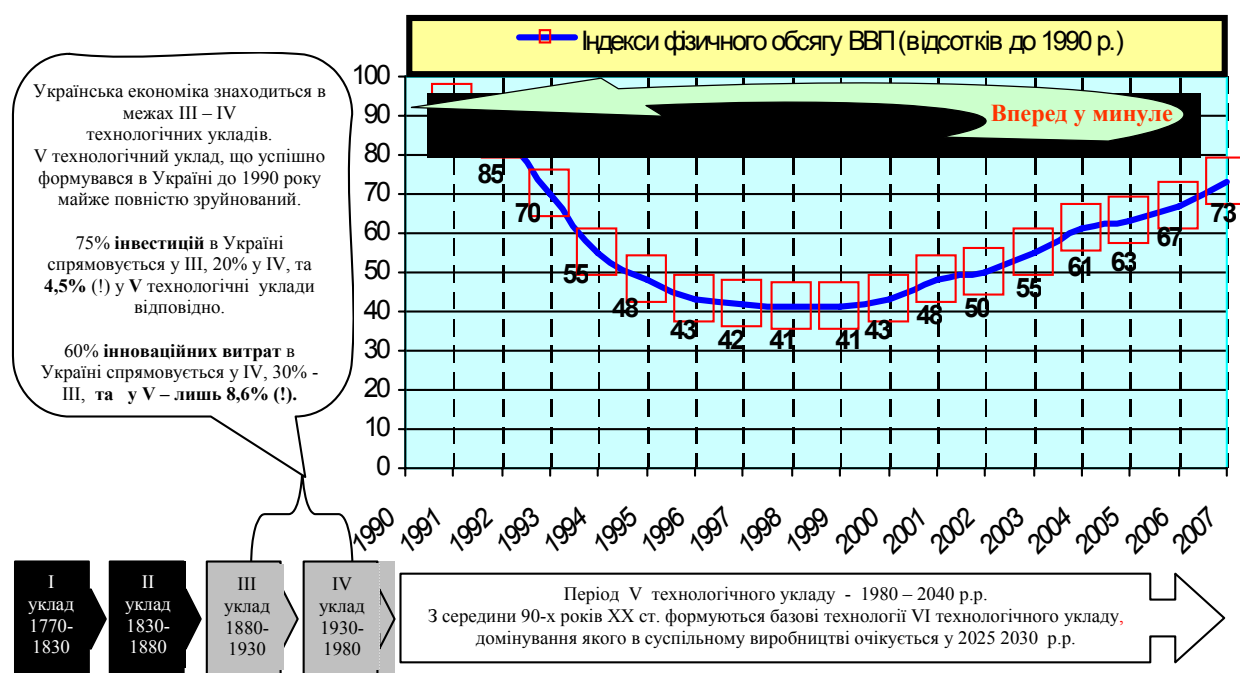

Рис. 1. Індеси фізичного обсягу валового внутрішнього продукту в Україні в розрізі еволюції технологічних укладів [5; с. 32, 8]

В цьому ж контексті проаналізуємо індекси фізичного обсягу валового внутрішнього доходу (ІФО ВВП), які щорічно, починаючи з 1991 року, надаються Державним комітетом статистики України, додавши до графіку 1 періодизацію змін, що відбулися у технологічному устрої цивілізації. Як видно з графіку, стрімке падіння економіки України було зупинено у 1998 – 1999 роках. З цього часу ІФО ВВП почав зростати. Це стало головним об'єктом суперечок між всіма персоналіями державного управління зі всіх гілок влади, що змінювали один одного протягом всього періоду новітньої історії України. Суперечка ведеться навколо одного питання: «Який з урядів запезпечив більше зростання цього показника?», а далі робиться висновок – той уряд, що забезпечив більш високі показники, той і «краще», у того «краща» команда державних менеджерів (!?). При цьому штучно не приділяється уваги тому фактові, що це більше чи менше зростання здобує на фундаменті III-IV технологічних укладів, економічні ефекти яких вже давно «вижаті» країнами, які розвиваються у форматі V технологічного укладу та паралельно з ним створюють фундамент для переходу у VI – нанотехнологічний уклад.

З темпів зростання ІФО ВВП (абстрагуючись від сучасної світової фінансово-економічної кризи), можна було очікувати, що в період між 2012 – 2014 роками українська економіка змогла би досягнути рівня 1991 року. Безумовно, світова криза, примножуючи накопичені провали у вітчизнянному господарюванні, змістить на декілька років це очікування. Але у будь-якому разі ми маємо підстави зробити негативний, хоча цілком об'єктивний, висновок: досягнення в якийсь період часу стану економіки рівня 1991 року буде означати, що українське суспільство весь цей час рухалося назад.

Низькі темпи нагромадження основного капіталу та валового капітального інвестування, низька доля підприємств, що їх здійснюють, вкрай повільне зростання рентабельності операційної діяльності підприємств, особливо у промисловості, взагалі унеможливають не тільки досягнення стартового стану економіки, який мала Україна на зорі незалежності, але не залишають шансів щодо формування бази для

проривних технологій у наступні технологічні устрої. Досвід країн Південно-східної Азії, які продемонстрували колосальний стрибок у суспільство V технологічного укладу, визначив необхідні макроекономічні пропорції між накопиченням і споживанням, які мають утримуватися державним менеджментом для забезпечення динамічного зростання економіки. Валові накопичення основного капіталу повинні складати не менше 35% до ВВП. В Україні цей показник зріс з 19,7% у 2001 році до 27,5% у 2007 році (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка нагромадження основного капіталу, витрат на технологічні інновації та рентабельність операційної діяльності промислових підприємств в Україні у 2001 – 2007 роках [1, 4, 5, 12]

	Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	Валовий внутрішній продукт, млн грн	204 190	225 810	267 344	345 113	441 452	544 153	720 731
2	Валове нагромадження основного капіталу, млн грн	40 211	43 289	55 075	77 820	96 965	133 874	198 348
	- у відсотках до ВВП	19,7	19,2	20,6	22,5	22,0	24,6	27,5
3	Кількість підприємств СПД, що здійснювали валові капітальні інвестиції, одиниць	63 658	75 385	84 468	88 485	92 060	97 905	104 599
	- у відсотках до загальної кількості підприємств СПД	22,8	25,1	26,5	26,7	26,7	27,2	27,5
4	Кількість підприємств СПД, що здійснювали технологічні інновації, одиниць	2 062	1 832	1 644	1 826	1 823	1 507	1 390
	- у відсотках до загальної кількості підприємств СПД	0,74	0,61	0,52	0,55	0,53	0,42	0,37
5	Загальний обсяг витрат на технологічні інновації (ВТІ), тис. грн	1958500,0	2 324400,0	3 101200,0	4 833023,5	5 772100,0	6 201900,0	9 972200,0
6	Середній обсяг ВТІ на одне підприємство СПД, що їх здійснювали, грн	949 806	1 278 603	1 886 375	2 646 782	3 166 264	4 115 395	7 174 245
7	Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, відсотків	3,7	2,6	3,3	4,7	5,5	5,8	5,8

Це незначне зростання засвідчує, що наша країна не лише відстає за рівнем накопичень, але й топчеться на місці. При цьому зберігаються досить значні обсяги державного споживання. За моїми розрахунками в Україні доходи державного бюджету, Пенсійного фонду і фондів державного соціального страхування в період з 2001 по 2007 рік коливалися в межах від 38,8% до 40,6% ВВП [5, 9, 10]. Проте у розвинених країнах (при високій нормі накопичення) державне споживання, як правило, скорочується і не перевищує 20-25% ВВП. Тобто, пропорція між накопиченням та споживанням до національного ВВП в Україні склалася абсолютно протилежна тій, що витримується країнами-лідерами інноваційних технологій.

Великі обсяги державного споживання неминуче зумовлюють зменшення обсягів державних інвестицій. Така політика держави, як наслідок, екстраполюється на підприємницький сектор економіки, в якому масштаби інвестиційних витрат теж не відмічаються. Кількість підприємств-СПД, що здійснювали валові капітальні інвестиції за період з 2001 по 2007 рік зросло з 22,8% до 27,5% від загальної зареєстрованої чисельності підприємств-СПД. Парадоксально, але фактом залишається те, що капітальне інвестування у сучасній українській економіці здійснює лише кожне четверте підприємство (!).

Спотворена структура інвестицій є результатом досить низького рівня рентабельності вітчизняних підприємств. Незважаючи на незначне зростання рівня рентабельності в останні два роки, в цілому дані демонструють його низький рівень: якщо рентабельність промислових підприємств у 1999 р. складала 9,1%, то в 2001 р. – 3,7%, в 2002 р. – 2,6% і лише в 2006 – 2007 роках утримувалася на рівні 5,8%. «Прохолодний» інвестиційний клімат не забезпечує оновлення основного капіталу та спотворює умови для формування інноваційного розвитку економіки. Інвестиції – це необхідна умова інновацій, але ефект їхньої взаємодії та взаємозв'язків досягається за умови, коли інвестиції, їх структура не просто відповідають технологічній структурі економіки, але і забезпечують пріоритетний розвиток вищих технологічних устроїв. Тому наміри реалізувати «інвестиційну модель розвитку» у нас в основному залишаються на рівні розмов, в кращому випадку декларуються в урядових паперах. А наміри спрямувати економіку в інноваційному форматі розвитку, стикаючись з тим, що інвестиційні заходи переважно спрямовані у «минуле» (підтримка морально та фізично зношених основних виробничих фондів), апріорі мають інфлірований характер.

Це підтверджує стабільна тенденція зниження кількості та частки підприємств, що займалися інноваційною діяльністю. У 2001 р. кількість підприємств-СПД, що здійснювали технологічні інновації налічувала 2062 підприємства, у 2007 р. їх залишилося 1390, тобто у порівнянні з 2001 роком їх кількість впала на 32,6%. Дезінноваційність українського підприємництва підтверджують жалюгідні показники

питомої ваги підприємств-СПД, що здійснюють технологічні інновації. У 2001 р. доля таких підприємств складала менше одного відсотка до загальної кількості наявних підприємств-СПД – 0,74%, а у 2007 р. – їх доля зменшилась удвічі та склала 0,37%.

За таких умов конкурентоздатність української економіки на зовнішньому ринку може деякий час підтримуватися тільки за рахунок дешевої робочої сили. Проте в багатьох нормативно-правових і офіційних документах, що накопичені різними інституціями державного управління, містяться переліки наукових і науково-технічних пріоритетів та пріоритетів інноваційної діяльності в Україні. Але справжні пріоритети визначаються не цими переліками, а виявляються в розподілі фінансування на конкретні технологічні устрої, що і визначає формування певної економічної моделі. Бюджетна демаркація питань інноваційного розвитку України є прикладом «інституційної пастки», у якій опинилися штучно трансплантовані інституції, що мають здійснювати управління цими процесами, а по суті впроваджують політику інвестування технологічного минулого, яке давно та максимально вичерпане країнами-лідерами світової економіки.

Проблема попадання в «інституційні пастки» державного управління економічними процесами в Україні посилюється ще тим, що конкурентоспроможність на внутрішньому ринку не є проблемою для держави, оскільки конкурентне середовище в національній економіці знаходиться в зачатковому стані. Така економічна модель за своїми базовими властивостями абсолютно інертна до інновацій та до необхідності формування внутрішнього платоспроможного попиту на інновації і інноваційну продукцію. Замість цього така економічна модель дозволяє державі не турбуватися про проблеми інвестицій у людський капітал, у неї немає стимулів. В українських реаліях це відбивається у затяжній руйнації системи вищої та професійно-технічної підготовки на ринку праці без будь-яких очікувань, що така система підготовки відродиться найближчим часом у форматі викликів інноваційних технологій. А це породжує ланцюг обскурантизму: не формується попит на кваліфікованих працівників, знання втрачають інструментальне значення, відповідно не формується (або скорочується) попит на якісну освіту; падає рівень суспільної престижності професій вчителя і вченого.

Згідно з результатами соціологічних досліджень, проведених Інститутом соціології НАН України, успішними людьми в нашому суспільстві лише 4,8% респондентів визначили відомих вчених і 8,6% – високоосвічених людей, проте 40,2% респондентів на перше місце поставили депутатів, політичних діячів, представників вищої державної влади [6]. А це вже є загрозою становленню інноваційної економіки й інноваційного підприємництва в перспективі та загрозою національній безпеці України у найближчому майбутньому.

З точки зору пошуку конкурентних переваг у світовій економіці стратегічним напрямом державної політики в Україні має стати не паперова, а реальна інноваційна стратегія розвитку держави, якій немає альтернативи. Макроекономічні передумови становлення та розвитку національної системи підприємництва визначають, що перехід до економіки, в основі розвитку якої знаходиться принцип імперативності інновацій, неможливий в короткостроковій перспективі. Таке очікування може бути матеріалізоване лише у віддаленій перспективі, але за умов невідкладного, негайного вирішення трьох питань.

Перше і головне, що необхідно зробити: і бізнес, і наука, і влада повинні чітко уявляти, куди ми, Україна, хочемо прийти через 10, 15 і 20 років. У цьому контексті слід вирішити наболілу проблему – які галузі економіки ми розглядатимемо як локомотивні, тобто ті макротехнології, які будуть обрані й які наша країна вирішить підтримувати на світовому рівні. При цьому інноваційний імператив повинен домінувати і в сферах, що мають для сучасного внутрішнього стану економіки України пріоритетне значення:

1) у сфері технологій життєзабезпечення (дешеві і якісні продукти, житло, ліки, дороги, зв'язок...), що можна розглядати як боротьбу з бідністю;

2) у сфері імпортозамінюючих технологій, розвиток яких, перш за все, підтримує вітчизняного виробника;

3) у ринкових нішах для малого бізнесу.

Друге питання, як наслідок першого, – це моделювання для подальшого формування сучасної інфраструктури інноваційного процесу на принципах інтеграції і синергетики.

Третє питання – це розробка державної інноваційної стратегії і політики, яку можна будувати у сучасному світі, спираючись виключно на науково обґрунтований довготривалий прогноз. Таке цілеспрямоване прогнозування необхідно структурно забезпечити шляхом створення могутнього аналітичного підрозділу (можливо одного з найважливіших державних центрів), своєрідного центру стратегічних досліджень інновацій зі всіма необхідними державними атрибутами міжгалузевої і міждисциплінарної інтеграції, у тому числі й у системі ухвалення рішень. По суті, такий прогноз повинен стати пріоритетним завданням всього українського наукового співтовариства під егідою Академії наук і Міністерства освіти і науки. Фінансове забезпечення реалізації інноваційної політики і стратегії держава повинна проводити через Державне агентство з інвестицій та інновацій, яке, по суті, має бути фінансовим провідником інноваційної політики Центру стратегічних досліджень.

Це «інноваційний мінімум», без якого не доводиться розраховувати на широку участь підприємств, вчених й освітніх структур у створенні інноваційної економіки, заснованої на знаннях.

На жаль, в Україні до цього часу немає цілісної схеми циклу відтворення інновацій. Ми все ще

знаходимося на роздоріжжі, на рівні концептуального проектування, брехливо запевняючи себе, що українська економіка знаходиться в більш-менш нормальному стані. Але нормальність в економіці – це посередність, стагнація, шлях у нікуди. «Щоб досягти успіху, нам треба перестати бути нормальними. Якщо ми поведимося, як всі інші, ми побачимо те ж саме, розродимося тими ж самими ідеями і створимо ті ж самі продукти. У кращому випадку «нормальне» виробництво забезпечить нам «нормальні» кінцеві результати. Але в світі, де переможець забирає все, «нормальне» означає нічого» [2].

Література

1. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності у 2003 – 2007 роках / Державний комітет статистики. України. – К., 2004-2008.
2. Маршалл А. Основы экономической науки. – М.: Эксмо, 2007.
3. Нордстрем К., Риддерстрале Й. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта. – С.–Пб., 2002.
4. Основні економічні показники діяльності підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності у 2007 році / Держкомстат України. – К., 2008.
5. Статистичний щорічник України – 2007 рік / Держкомстат України. – К.: Консультант, 2008.
6. Українське суспільство 1992 – 2007. Динаміка соціальних змін. – Київ, 2007.
7. [http://www.cci.donbass.com/mercury/N4\(112\)/soroka.html](http://www.cci.donbass.com/mercury/N4(112)/soroka.html)
8. http://www.glazev.ru/econom_polit/2477
9. <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>
10. <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>
11. <http://obkom.net.ua/news/2004-09-29/1515.shtml>
12. <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. <http://www.cemi.rssi.ru/rus/persons/polterov.htm>

Надійшла 01.06.2009

УДК 336.5.02

Н. С. ПОПОВЕНКО, Л. П. СУХІНА
Одесский национальный политехнический университет

ОСНОВНЫЕ ФИНАНСОВЫЕ И УЧЕТНЫЕ АСПЕКТЫ ТЕОРИИ ОГРАНИЧЕНИЯ СИСТЕМ Э. ГОЛДРАТТА

У статті наведені основні теоретичні аспекти теорії обмеження систем. Розглянуто ключові моменти положень теорії обмежень, а також показники, які вимірюють ступінь просування підприємства до цілі та представляють собою систему, а саме: продуктивність по грошовому потоку, вкладення та операційні витрати. Також обґрунтовано доведені переваги застосування визначеної теорії в практичній діяльності підприємства.

The basic theoretical aspects of theory of limitation of the systems were resulted in the article. The key moments of positions of theory of limitations, and also indexes, which measure feet of advancement of enterprise to the purpose and are the system were considered, such as: productivity on a money stream, investments and operating charges. Also proved advantages of application of certain theory in practical activity of enterprise were grounded in the article.

Постановка проблеми. На современном этапе традиционный учет затрат, в основу которого заложено распределение расходов на произведенные продукты, не дает возможности гибко, быстро и достоверно определить правильность принимаемых решений с точки зрения влияния на достижение основной цели предприятия, а именно – получения прибыли. С развитием науки и техники, все большей автоматизации производственных процессов, усовершенствования технологий изготовления конечных продуктов, увеличением доли расходов нематериального характера, размер переменных расходов сокращается и увеличивается доля постоянных, накладных издержек производства и обращения. Таким образом удельный вес распределяемых затрат имеет устойчивую тенденцию роста. Достоверность и однозначность применяемых баз распределения затрат вызывает сомнения как в научных кругах, так и в деловых (у руководителей предприятий, принимающих решения на основании предоставленных данных о себестоимости производимой продукции, включающей в себя также и распределенные постоянные накладные расходы). Решить проблему помогают новые теории, кардинально отличающиеся от традиционных. Одной из таких теорий является теория ограничения систем.

Анализ последних исследований. Теория ограничения систем была разработана Э. Голдраттом [1]. Единомышленниками и приверженцами данной теории также являются Детмер У. [4], Шрагенхайм Э. [3], Корбетт Т. [5]. В работах украинских экономистов описание теории ограничения систем приведено у Савчука В. [2], Карпова А. и Плиевой Ю. [6].

Целью исследования является обзор имеющихся разработок ученых-экономистов по теории